

راهبرد عربستان سعودی در قبال چالش‌های حقوق بشری (۲۰۱۹-۲۰۱۵)

محسن غریبی^۱

علی عبدالخانی^۲

چکیده

فشارهای حقوق بشری بر عربستان از زمان به سلطنت رسیدن سلمان بن عبدالعزيز آل سعود، ناشی از دو موج اعتراضات نسبت به اقدامات عربستان در سطوح داخلی و بین‌المللی بوده است. موج اول، با حملات ائتلاف سعودی به یمن از ۲۵ مارس ۲۰۱۵ آغاز شد و موج دوم، البته با شدت بیشتر، از زمان قتل جمال فاشقچی در اکتبر ۲۰۱۸ شروع شد. در این موج کوبنده، تراکم نقض حقوق بشر در یمن و سرکوب فعالان سعودی متمایل به «اصلاحات سیاسی»، باعث شد تا پادشاهی عربستان با فشارهای حقوق بشری کم‌سابقه‌ای مواجه شود ولی به‌جای اعمال اصلاحات ساختاری و اساسی، به بهبود چهره حکومت خود از طریق ابزارهای حقوق بشری بپردازد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ابزارهای حقوق بشری عربستان در این سال‌ها، چندوجهی و شامل ابعاد فرهنگی-ایدئولوژیکی، ارسال کمک‌های اولیه (اقتصادی) به برخی از مردم کشورهای جنگ‌زده و فقیر، استفاده از چهارچوب‌های حقوق بین‌الملل و بهره‌گیری از ابزارهای رسانه‌ای-تبلیغاتی بوده است. در این پژوهش، پس از بررسی مهم‌ترین تحولات حقوق بشری عربستان از آغاز جنگ یمن تا پایان سال ۲۰۱۹، مهم‌ترین ابزارها و تدابیر عربستان در زمینه حقوق بشر بررسی می‌شود.

واژگان کلیدی: نقض حقوق بشر، جنگ یمن، جمال فاشقچی، حقوق بین‌الملل

^۱ کارشناسی ارشد و دانش آموخته دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه

mohsenharibi72@gmail.com

^۲ کارشناسی ارشد و دانش آموخته دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه

www.aliabdolkhanii@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۰/۳۰ تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۲/۴

مقدمه

تحول جامعه بین‌الملل، گسترش رسانه‌ها، افزایش سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای ملی و منطقه‌ای و همچنین مدون و لازم‌الاجرا شدن بسیاری از اصول حقوق بشر، باعث شده تا حاکمیت مطلق دولت‌ها در مرزهای خود و پنهان نگه‌داشتن رفتارها و اقدامات ضد حقوق بشری، بسیار دشوار شود. امروزه بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای حقوق بشری به محض وقوع نقض حقوق بشر در کشورهای مختلف، به بررسی و پیگیری کم و کیف آن حادثه می‌پردازند و در کنار آن‌ها، رسانه‌های بین‌المللی موارد نقض حقوق بشر را منعکس و تا مشخص شدن نتایج نهایی، به شکل پنهان و آشکار، پیگیر این پرونده‌ها می‌باشند.

در این رابطه، عربستان سعودی که به‌طور کلی در تاریخ خود و به شکل خاص از زمان ملک سلمان، تحت فشارهای حقوق بشری بوده، در واکنش به این چالش بزرگ، از ابزارهای متنوع و تدابیر مختلفی برای مواجهه با این چالش بهره برده است. با توجه به این مسئله، این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که عربستان در زمان پادشاهی سلمان بن عبدالعزيز آل سعود (۲۰۱۹-۲۰۱۵)، با چه تحولات و روندهای حقوق بشری مواجه بوده و این کشور برای مقابله با چالش‌های حقوق بشری، از چه ابزارها و تدابیری بهره گرفته است. طبق فرضیه این پژوهش، عربستان سعودی از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ در دو مرحله یعنی از زمان حمله ائتلاف سعودی به یمن و سپس قتل جمال قاشقچی، متحمل فشارهای حقوق بشری در عرصه داخلی و بین‌المللی بوده است. لذا این تحولات باعث شده تا عربستان برای مواجهه با این چالش‌ها، به ایجاد نهادها و سازمان‌های جدید حقوق بشری اهتمام ورزیده و از ظرفیت‌های حقوق بشری سایر سازمان‌هایی که دارای کار ویژه فرعی حقوق بشری هستند نیز استفاده نماید. بررسی‌های این پژوهش نشان

می‌دهد که اقدامات حقوق بشری عربستان چندوجهی بوده و شامل ابعاد فرهنگی-ایدئولوژیکی، ارسال کمک‌های مادی و تأمین بخشی از نیازهای اولیه اقتصادی برخی از کشورهای جنگ‌زده و فقیر و همچنین شامل اقدامات رسانه‌ای-تبلیغاتی و بهره‌مندی از چهارچوب‌های حقوق بین‌الملل بوده است. با وجود این اقدامات همچنان فشارهای حقوق بشری بر این کشور ادامه دارد.

این پژوهش با استفاده از روش تحلیل کیفی، ضمن مراجعه به داده‌های کتابخانه‌ای، نظیر کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌های راهبردی، موضع‌گیری‌های رسمی مقامات سیاسی و اجرایی، درصدد است از طریق رویکرد توصیفی-تحلیلی، مسئله اصلی موردنظر خود را بررسی نماید. مهم‌ترین هدف این پژوهش، آشنایی با تحولات حقوق بشری عربستان در جهت تسهیل پیش‌بینی اقدامات این کشور در زمینه‌های سیاسی، حقوق بشری و فرهنگی است. لذا ابتدا روند تحولات حقوق بشری عربستان از آغاز حمله ائتلاف سعودی به یمن تا قتل قاشقچی و بستن پرونده قتل او در آستانه ورود به سال ۲۰۲۰ میلادی بررسی می‌شود و سپس مهم‌ترین ابزارها و تدابیر عربستان در مسئله حقوق بشر ارزیابی می‌شود.

۱. موج اول: شروع جنگ یمن تا قتل جمال قاشقچی

حمله نظامی عربستان به یمن در ۲۵ مارس ۲۰۱۵ میلادی مصادف با ۶ فروردین ۱۳۹۴، با حمله ائتلافی از کشورهای منطقه به رهبری عربستان، با نام «عملیات طوفان قاطعیت»^۳ و به درخواست عبد ربه منصور هادی رئیس‌جمهور مستعفی یمن آغاز شد و از ۲ اردیبهشت با نام «عملیات احیای امید»^۴ ادامه یافت. تحولات یمن در سال‌های گذشته نشان می‌دهد که ائتلاف‌سازی نظامی و کسب حمایت سیاسی، محاصره اقتصادی و نظامی،

^۳ عملیة عاصفة الحزم

^۴ عملیة إعادة الأمل

بی‌اعتنایی به هنجارهای حقوقی و انسانی بین‌المللی، کسب حمایت سازمان‌ها و قدرت‌های بین‌المللی، جبهه‌بندی سیاسی و مذهبی، جنگ روانی و رسانه‌ای، تخریب زیرساخت‌های اقتصادی و دولتی، حمله نظامی و کشتار غیرنظامیان، مشروعیت‌زدایی از بازیگران مستقل و طرح دولت‌سازی نوین؛ مهم‌ترین اقدامات ائتلاف سعودی بر علیه مردم یمن در سال‌های گذشته بوده است (مددی، ۱۳۹۴: ۶). تاکنون بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی، اقدامات عربستان در نقض حقوق بشر در یمن را محکوم کرده و این جنگ را آشکارترین مصداق نقض گسترده حقوق بشر توسط عربستان و بزرگ‌ترین بحران بشری در عصر کنونی ارزیابی کرده‌اند.^۵ روند مهم‌ترین واکنش‌های صورت گرفته از آغاز جنگ یمن تا قتل قاشقچی به شرح ذیل است:

۶ اسفند ۹۴-۲۵ فوریه ۲۰۱۶: پارلمان اروپا با تصویب بیانیه‌ای خواستار تحریم تسلیحاتی عربستان به دلیل حملاتش به یمن شد (European Parliament: 2016).

۱۷ اردیبهشت ۹۵-۶ مه ۲۰۱۶: دیدبان حقوق بشر از آمریکا به خاطر فروش تسلیحات خوشه‌ای^۶ به عربستان انتقاد و از ریاض خواست تا از این تسلیحات ممنوعه استفاده

^۵ لازم به ذکر است که در موج اول فشارهای حقوق بشری جامعه بین‌الملل بر عربستان، علاوه بر نقض حقوق بشر در یمن، اعدام شیخ نمر باقر النمر روحانی شیعه و ۴۶ نفر از مخالفان حکومت عربستان در ۱۲ دی ۹۴ مصادف با ۲ ژانویه ۲۰۱۶ و همچنین بازداشت نزدیک به ۲۵۰ نفر از نخبگان، مخالفان سیاسی، فعالان مدنی، شعرا و کارشناسان اقتصادی و دانشگاهیان را با وجود مخالفت‌های داخلی و خارجی از ۱۹ شهریور ۹۶ مصادف با ۱۰ سپتامبر ۲۰۱۷ نیز باعث شد تا فشارهای مضاعفی بر عربستان وارد شود. از مهم‌ترین افرادی که در سپتامبر ۲۰۱۷ بازداشت شدند، می‌توان به شخصیت‌های برجسته‌ای چون سلمان العوده، عائض القرنی، علی القرنی، سفر الحوالی، ناصر العمر و همچنین لجین الهذلول، ایمان النفجان و عزیزة الیوسف اشاره کرد.

^۶ مهمات خوشه‌ای در ۱۱۹ کشور جهان منع شده‌اند اما آمریکا و عربستان و یمن جزو امضاکنندگان معاهده منع استفاده نیستند.

نکند. در این رابطه، استیو گوس مدیر بخش تسلیحات دیدبان حقوق بشر از آمریکا خواست تا تولید و صادرات این نوع مهمات را متوقف کند (Human Rights Watch: 2016).

۳ خرداد ۹۵-۲۳ می ۲۰۱۶: سازمان عفو بین‌الملل با شوکه کننده خواندن استفاده از بمب‌های خوشه‌ای ساخت انگلیس در حملات عربستان به یمن، از لندن خواست در این زمینه شفاف‌سازی کند (Stopclustermunitions: 2016).

۱۳ خرداد ۹۵-۲ ژوئن ۲۰۱۶: بان کی‌مون، دبیر کل سازمان ملل در گزارشی، ائتلاف عربستان را مسئول کشتار و زخمی کردن ۶۰ درصد از کودکان یمن در سال ۲۰۱۵ معرفی کرده بود. در آن سال حملات ائتلاف عربستان موجب کشته شدن ۵۱۰ کودک و زخمی شدن ۶۶۷ شده بود. طبق این گزارش، نیمی از اهدافی که ائتلاف عربستان در یمن هدف قرار داده بود، مدرسه و بیمارستان بوده‌اند؛ اما چندی بعد به دنبال تلاش‌های نمایندگان عربستان در سازمان ملل، دبیر کل این سازمان نام ائتلاف عربستان در جنگ یمن را موقتاً از فهرست ناقضان حقوق کودکان حذف کرد (Amnesty(A): 2016).

۲۴ خرداد ۹۵-۱۳ ژوئن ۲۰۱۶: بیست گروه فعال حقوق بشر از بان کی‌مون دبیر کل سازمان ملل خواستند ائتلاف نظامی عربستان را به جرم کشتار و معلول کردن کودکان در یمن به لیست سیاه این سازمان بازگرداند. این نامه به امضای دیدبان حقوق بشر، عفو بین‌الملل و آکسفام رسید (Reuters: 2016).

۲۷ خرداد ۹۵-۱۶ ژوئن ۲۰۱۶: دبیر کل سازمان ملل در اظهاراتی درباره حذف نام عربستان از لیست ناقضان حقوق کودکان گفت: «این یکی از دردناک‌ترین و دشوارترین تصمیماتی بود که من تاکنون گرفته‌ام. این خطر وجود داشت که میلیون‌ها کودک با رنج ناشی از قطع بودجه برنامه‌های سازمان ملل در فلسطین، سودان جنوبی، سوریه، یمن و دیگر مناطق روبرو شوند». عبدالله المعلمی نماینده دائم عربستان در سازمان ملل در

واکنش به اظهارات بان کی مون گفت: ریاض این سازمان را تهدید نکرده، اما ورود نام عربستان به این لیست، قطعاً بر روابط ما سازمان ملل تأثیر می‌گذاشت (Nytimes: 2016).

۲۷ شهریور ۹۵-۱۷ سپتامبر ۲۰۱۶: روزنامه گاردین با انتشار مطالعات خود اعلام کرد، تاکنون بیش از یک‌سوم حملات ائتلاف سعودی به اهداف غیرنظامی، از جمله بیمارستان‌ها، مدارس و مساجد بوده است. به گونه‌ای که از مارس ۲۰۱۵ تا آگوست ۲۰۱۶، معادل ۸۶۰۰ حمله هوایی انجام گرفته که تنها ۳۵۷۷ مورد آن، اهداف نظامی را هدف قرار داده و سایر اهداف، غیرنظامی بوده است (Torpey, Gutiérrez & Others: 2016).

۷ مهر ۹۵-۲۸ سپتامبر ۲۰۱۶: انجمن پزشکان بدون مرز در دو گزارش اعلام کردند که عربستان حفاظت از تأسیسات پزشکی را نادیده گرفته و اثبات کرده که به‌طور کامل نسبت به زندگی غیرنظامیان یمن بی‌توجه است. همچنین در یمن، بیمارستان‌های وابسته به سازمان‌های غیردولتی و درمانگاه‌ها، توسط حملات هوایی و به‌صورت غیرقابل تفکیک و ظاهراً عمدی، مورد حمله قرار می‌گیرند (Rt: 2016).

۱۲ مهر ۹۵-۳ اکتبر ۲۰۱۶: رئیس اداره هماهنگی امور بشردوستانه سازمان ملل با صدور بیانیه‌ای خطاب به سازمان ملل نوشت: در هر ۱۰ دقیقه، یک کودک زیر پنج‌ساله، به‌رغم وجود دلایل قابل‌پیشگیری، فوت می‌کند. واضح است که غیرنظامیان، بیشترین آسیب را از ادامه این جنگ متحمل می‌شوند (Unocha: 2016).

۱۷ مهر ۹۵-۱۸ اکتبر ۲۰۱۶: جنگنده‌های عربستان یک مراسم ختم در صنعا پایتخت یمن را هدف قرار دادند که در پی آن دست‌کم ۱۴۰ نفر غیرنظامی کشته و بیش از ۵۰۰ نفر دیگر نیز زخمی شدند. دیدبان تحریم سازمان ملل در واکنش به این اقدام، عربستان را ناقض قوانین بین‌المللی از جمله ناقض قانون حمله به مناطق و افراد خارج از میدان رزم توصیف کرد (Michelle: 2016).

۱۲ آذر ۹۵-۸ دسامبر ۲۰۱۶: سازمان دیدبان حقوق بشر از آمریکا خواست که هر چه سریع‌تر فروش سلاح به عربستان را به دلیل حملات نامشروع این کشور به یمن متوقف کند؛ به گزارش این سازمان تا آن زمان، عربستان در ۵۸ حمله هوایی و ۱۶ حمله دیگر از بمب‌های خوشه‌ای (سلاح‌های ممنوعه) استفاده کرده بود. به گفته این سازمان، تنها در یک ماه، ۱۶۰ غیرنظامی کشته شده است (Businessinsider: 2016).

۳ فرودین ۹۶-۲۳ مارس ۲۰۱۷: سازمان عفو بین‌الملل کشورهای آمریکا و انگلیس را به تشدید نقض شدید حقوق بشر در یمن به دلیل صادرات سلاح به ارزش بیش از ۵ میلیارد دلار به ائتلاف عربستان در یمن متهم کرد (Amnesty(B): 2016).

۲. موج دوم؛ از قتل قاشقچی تا پایان سال ۲۰۱۹

موج دوم فشارهای حقوق بشری بر عربستان با قتل جمال قاشقچی در ساختمان کنسولگری عربستان در استانبول ترکیه آغاز شد و باعث شد تا علاوه بر موارد نقض حقوق بشر در جنگ یمن، سایر ابعاد نقض حقوق بشر در عربستان از جمله مطالبات مربوط به حقوق زنان، لزوم اعمال اصلاحات اساسی در ساختار سیاسی و سازوکارهای حکومتی این کشور نیز با جدیت بیشتری مطرح شود. در این برهه زمانی که از اکتبر ۲۰۰۸ آغاز و تا پایان سال ۲۰۱۹ ادامه پیدا می‌کند، مهم‌ترین روندهای حقوق بشری عربستان به شرح ذیل بوده است:

۱۰ مهر ۹۷-۲ اکتبر ۲۰۱۸: در این تاریخ جمال قاشقچی، روزنامه‌نگار منتقد عربستانی وارد ساختمان کنسولگری عربستان در استانبول ترکیه شد و ساعتی بعد در همان‌جا به قتل رسید. عربستان تا دو هفته هرگونه اطلاع از سرنوشت او را تکذیب می‌کرد و در این ایام، ولیعهد عربستان در مصاحبه‌ای گفت که قاشقچی پس از مراجعه به کنسولگری، آنجا را ترک کرده است (Aljazeera: 2018).

۱۹ مهر ۹۷- ۱۱ اکتبر ۲۰۱۸: کمیته حقوق کودک سازمان ملل متحد از عربستان خواست تا حملات هوایی به یمن را متوقف کند؛ حمله‌هایی که بر اساس گزارش‌ها از مارس ۲۰۱۵ تا این تاریخ به بهای جان دست‌کم ۱۲۴۸ کودک تمام شده بود (Theguardian: 2018).

۲۷ مهر ۹۷- ۱۹ اکتبر ۲۰۱۸: آنتونیو گوترش دبیر کل سازمان ملل، در بیانیه‌ای اظهار داشت که از توضیحات رسمی مقامات عربستان در رابطه با مرگ قاشقچی، عمیقاً آشفته است و خواستار بررسی شفاف موضوع است (Un: 2018).

۲۷ مهر ۹۷- ۱۹ اکتبر ۲۰۱۸: سازمان عفو بین‌الملل در بیانیه‌ای اظهارات عربستان در خصوص قتل قاشقچی را غیرقابل‌اعتماد خواند و از مقامات این کشور خواست تا بلافاصله جسد این روزنامه‌نگار را برای بررسی بیشتر به کارشناسان مستقل پزشکی قانونی، تحویل دهند (Aljazeera: 2018).

۲۸ مهر- ۲۰ اکتبر ۲۰۱۸: اودری آزولای دبیر کل یونسکو، ضمن محکوم کردن قتل قاشقچی، بر ضرورت توجه به مبارزات با هدف رسیدن به آزادی مطبوعات، تأکید کرد. آنتونیو تاجانی رئیس پارلمان اروپا نیز، انجام تحقیقات دقیق و فوری قضایی بین‌المللی را برای بررسی شواهد و همچنین، روشن کردن حواشی مربوط به قتل قاشقچی را ضروری دانست (En.Unesco: 2018).

۲۹ مهر ۹۷- ۲۱ اکتبر ۲۰۱۸: عادل الجبیر وزیر خارجه وقت عربستان، قتل قاشقچی را «اشتباه بزرگی» توصیف کرد و گفت حکومت عربستان عاملان این قتل را محاکمه می‌کند. همچنین او گفت که مسئولان اطلاعاتی عربستان از نقشه قتل قاشقچی اطلاعی نداشته‌اند و نمی‌دانند که جسد او کجاست (Aljazeera: 2018).

۳ آبان ۹۷- ۲۵ اکتبر ۲۰۱۸: رسانه‌های رسمی عربستان از قول دادستان عمومی عربستان نوشتند که قاشقچی در «قتل عمد» کشته شده است. مقامات سعودی تا پیش‌ازین اعلام می‌کردند که «مأموران خودسر» عامل قتل او هستند (Aljazeera: 2018).

۳ آبان ۹۷- ۲۵ اکتبر ۲۰۱۸: محمد بن سلمان، ولیعهد عربستان، در اولین اظهارنظر عمومی درباره پرونده قتل قاشقچی آن را «دردناک» خواند و گفت: عدالت اجرا خواهد شد؛ این اتفاقی دردناک برای همه سعودی‌ها بوده و عاملان این قتل مجازات خواهند شد (Cnbc: 2018).

۲۹ آبان ۹۷- ۲۰ نوامبر ۲۰۱۸: صندوق بین‌المللی نجات کودکان، از مرگ حدود ۸۵ هزار کودک یمنی، از ماه آوریل ۲۰۱۵ تا اکتبر سال ۲۰۱۸، به علت گرسنگی و بیماری خبر داد (bbc: 2018).

۱ آذر ۹۷- ۲۲ نوامبر ۲۰۱۸: دولت فرانسه اعلام کرد که در رابطه با قتل قاشقچی، ۱۸ نفر از شهروندان سعودی را در لیست تحریمی خود افزوده و آن‌ها را از سفر به فرانسه منع کرده است. در پی این تصمیم، دولت فرانسه اعلام کرد که از حکومت عربستان خواستار شفافیت، اعلام جزئیات و مشخص کردن مقصران این حادثه است. یک هفته پیش‌ازین تصمیم نیز، دولت آلمان ۱۸ نفر از اتباع سعودی را تحریم کرده بود (France24: 2018).

۲۲ آذر ۹۷- ۱۳ دسامبر ۲۰۱۸: مجلس سنا آمریکا با تصویب قطعنامه‌ی پیشنهادی سناتور باب‌کورکر، محمد بن سلمان را مسئول قتل قاشقچی معرفی کرد (Cnn: 2018).

۴ بهمن ۹۷- ۲۴ ژانویه ۲۰۱۹: سازمان عفو بین‌الملل با انتشار بیانیه‌ای عربستان را به شکنجه و آزار جنسی فعالان زندانی حقوق بشر متهم کرد. به گفته این سازمان، فعالانی که در بهار ۲۰۱۸ و همزمان با «اصلاحات مدنی» در عربستان بازداشت شده‌اند، بارها مورد آزار جسمی و جنسی قرار گرفته‌اند (Amnestyusa: 2018).

گزارش سال ۲۰۱۸: طبق اعلام سازمان عفو بین‌الملل، عربستان در سال ۲۰۱۸ با ۱۴۹ مورد اعدام، سومین کشور اجراکننده بیشترین حکم اعدام در جهان بوده است (Amnesty(D): 2018).

۲۵ بهمن ۹۷- ۱۴ فوریه ۲۰۱۹: پارلمان اتحادیه اروپا با اکثریت آرا بیانیه‌ای را در رابطه با لزوم بهبود وضعیت حقوق زنان عربستان و آزادی فعالان زن حقوق بشر در این کشور را صادر کرد. در این بیانیه نام لجین الهزلول، امان النفعان، عزیز الیوسف^۷، سمر بدایوی، نسیم السدا، اسرا القومقن و همسرش موسی ال هاشم وهمفکران او یعنی احمد المطرود، علی اواشیر، خلیل القنیم و مجتبی المزین و همچنین رائف بدایوی مطرح شد. در این بیانیه، سامانه اینترنتی آبشر که به مردان امکان پیگیری زمان و چگونگی خروج زنان از منزل و محل حضور آنها اطلاع‌رسانی می‌کند، مورد اعتراض قرار گرفت. انتقاد دیگر پارلمان اتحادیه اروپا، تصویب قانون جدید عربستان مبنی بر ارسال پیامک به زنانی است که همسران آنها طلاقشان داده‌اند. از نظر این بیانیه، این قانون نشان می‌دهد که زنان به جز موارد محدودی مثل موافقت همسر و یا آسیب دیدن از همسرانشان، قادر به طلاق گرفتن نیستند (Europarl.Europa: 2019).

۱۶ اسفند ۹۷- ۷ مارس ۲۰۱۹: برای اولین بار، از میان ۴۷ کشور شورای حقوق بشر که عربستان هم عضو آن بود، ۳۶ کشور از جمله تمام اعضای اتحادیه اروپا در بیانیه‌ای وضعیت حقوق بشر عربستان را محکوم کردند. در این بیانیه با وجود تصدیق روند نوگرایی در عربستان، ادامه بازداشت فعالان حقوق بشر و استفاده از قوانین مبارزه با تروریسم برای ساکت کردن فعالان حقوق بشر و همچنین نحوه رفتار با زنان سعودی

^۷ پیرو فشارهای سازمان‌های حقوق بشری و پس از بیانیه ۳۶ کشور شورای حقوق بشر، رقیه محارب، عزیزه آل یوسف و ایمان آل نعبان در ۲۸ مارس به شکل موقت آزاد شدند.

محکوم شده و از عربستان خواسته شده بود تا با بازرسان پرونده قاشقچی همکاری کنند. پس از تصویب این بیانیه، سازمان عفو بین‌الملل و دیدبان حقوق بشر نیز از این بیانیه استقبال کردند (Nytimes(B): 2019).

۲۲ اسفند ۹۷-۱۳ مارس ۲۰۱۹: مجلس سنای آمریکا با تصویب قطعنامه‌ای با اکثریت آراء، به دولت ایالات متحده توصیه کرد تا به حمایت از ائتلاف نظامی عربستان در یمن پایان دهد (Cnbc: 2019).

۱۶ فروردین ۹۸-۴ آوریل ۲۰۱۹: مجلس نمایندگان آمریکا طرحی فراجناحی که خواستار پایان حمایت آمریکا از ائتلاف نظامی عربستان در جنگ یمن بود را تصویب کرد. این اقدام تلاشی بی‌سابقه به منظور مهار اختیارات رئیس‌جمهور آمریکا بود و در آن، از دولت خواسته شده بود تا ظرف مدت ۳۰ روز تمامی نیروهای نظامی آمریکا را از نبردهایی که در جمهوری یمن روی می‌دهد و یا بر روی این کشور تأثیر می‌گذارد، خارج نماید. پیش‌از این نیز مجلس سنا در تاریخ ۲۲ اسفند ۹۷ به این طرح رأی مثبت داده بود. در نتیجه با موافقت هر دو مجلس این لایحه به کاخ سفید فرستاده شد تا رئیس‌جمهور در رابطه با آن تصمیم‌گیری نماید (Bbc: 1398).

۲۰ فروردین ۹۸-۹ آوریل ۲۰۱۹: وزارت خارجه آمریکا متعاقب قانون مسئولیت حقوق بشر مگنتسکی^۸ و دستور اجرایی 13818 (E.O.)، شانزده نفر از متهمان قتل قاشقچی از جمله سعود القحطانی مشاور ارشد ولی عهد سعودی، ماهر مطرب سرتیم حفاظت ولیعهد سعودی و صلاح الطبیقی متخصص کالبدشکافی در ارتش عربستان را به دلیل مشارکت در قتل قاشقچی در فهرست تحریم قرار داد (Home.treasury: 2019).

⁸ Global Magnitsky Human Rights Accountability Act

۲۷ فروردین ۹۸-۱۶ آوریل ۲۰۱۹: دونالد ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا، مصوبه کنگره که خواستار قطع حمایت نظامی این کشور از ائتلاف تحت رهبری سعودی در جنگ یمن بود را وتو کرد (Nytimes(C): 2019)

۳ اردیبهشت ۹۸-۲۳ آوریل ۲۰۱۹: وزارت کشور عربستان ۳۷ نفر از متهمان محکوم به اقدامات تروریستی که ۳۴ نفر از این افراد از شیعیان عربستان بودند را اعدام کرد. سازمان عفو بین‌الملل این اقدام را نشان دهنده نادیده گرفتن و بی‌اعتنایی حکومت عربستان به زندگی شهروندان خود و گواهی بر استفاده از مجازات اعدام به‌عنوان ابزاری سیاسی برای سرکوب مخالفان دانست (Aljazeera(A): 2019).

گزارش ۴ ماهه اول ۲۰۱۹: طبق اعلام سازمان عفو بین‌الملل، عربستان در چهار ماه اول سال ۲۰۱۹، حکم اعدام ۱۰۴ نفر را اجرا کرد که اتهام ۴۰ نفر از آن‌ها مربوط به مواد مخدر بود (Amnesty: 2019).

۱۷ خرداد ۹۸-۷ ژوئن ۲۰۱۹: سازمان عفو بین‌الملل از عربستان خواست تا اعدام مرتجی قریب نوجوان شیعه سعودی که در سن ۱۳ سالگی به اتهام شرکت در اعتراضات سال ۲۰۱۱ دستگیر شده بود را متوقف نماید. در همین روز، سازمان «اروپایی-سعودی حقوق بشر» نیز اعلام کرد از زمان به قدرت رسیدن سلمان و پسرش در عربستان، ۱۴ کودک اعدام شده یا در آستانه اعدام قرار دارند (Theguardian: 2019).

۲۴ تیر ۹۸-۱۵ جولای ۲۰۱۹: مجلس نمایندگان آمریکا لایحه مجازات عاملان قتل قاشقچی را با عنوان «حقوق بشر عربستان و اقدام مسئولانه در سال ۲۰۱۹» تصویب کرد و مقرر نمود تا در کمتر از ۳۰ روز از تصویب این قانون، رئیس سازمان اطلاعات آمریکا گزارشی را به کنگره ارائه دهد (Congress.gov: 2019).

۲۵ تیر ۹۸-۱۵ جولای ۲۰۱۹: علی الدیسی، رئیس مرکز اروپایی-سعودی حقوق بشر اعلام کرد که از ابتدای سال ۲۰۱۹ تا ماه جولای، تعداد شیعیان اعدام شده عربستان به

۵۱ نفر رسیده که ۱۷ نفر در درگیری خیابانی، ۳۳ نفر دیگر پس از گذراندن دوران زندان اعدام شده و ۱ نفر نیز بر اثر شکنجه در زندان کشته شده‌اند. به گفته الدیسی، تعداد کشتار شیعیان در دوران ملک سلمان و ولیعهد او، نسبت به سایر پادشاهان سابق عربستان به‌جز دوران ملک عبدالعزیز، بی‌سابقه است (Twipu: 2019)

۱ مهر ۹۸-۲۳ سپتامبر ۲۰۱۹: در چهل و دومین جلسه رسمی شورای حقوق بشر سازمان ملل در ژنو، بیانیه‌ای به نمایندگی از ۳۶ کشور توسط استرالیا علیه عربستان ارائه گردید. در این بیانیه دستگیری غیرقانونی فعالان مدنی، شکنجه و دادگاه‌های غیرعادلانه فعالان در عربستان مورد انتقاد قرار گرفت. اعضا همچنین دستگیری ۱۴ فعال مدنی سعودی که در میان آن‌ها یک خانم حامله نیز بوده است را محکوم کرده و از عربستان خواستند تا هرچه زودتر این افراد را آزاد نماید. اعضای شورای حقوق بشر همچنین خواستار روشن شدن هرچه زودتر جزئیات پرونده قتل فاشقچی و مجازات متهمان شدند. این بیانیه به امضای ۳۶ عضو شورای حقوق بشر از جمله ۱۵ کشور اروپایی شامل آلمان و بریتانیا و کانادا، نیوزلند و پرو رسید اما سه کشور فرانسه، اسپانیا و ایتالیا آن را امضا نکردند (Reuters: 2019).

۱۳ آبان ۹۸، ۴ نوامبر ۲۰۱۹: دیدبان حقوق بشر در گزارشی با عنوان «هزینه هنگفت تغییر: افزایش فشارها در دوران اصلاحات محمد بن سلمان» تأکید کرد که باوجود اصلاحات قابل توجه در رابطه با زنان و جوانان، اما دستگیری، آزار و شکنجه اصلاح طلبان و فعالان مدنی که برای همین اصلاحات تلاش داشتند، ادامه دارد. طبق این گزارش، دستگیری‌ها در عربستان چیز جدیدی نیست اما از سال ۲۰۱۷ و با روی کار آمدن محمد بن سلمان روند آن به‌صورت قابل توجهی گسترش یافته است. این گزارش اظهار می‌نماید که چنانچه ملک سلمان و محمد بن سلمان به دنبال اصلاحات واقعی هستند باید قوانین جدیدی برای دستیابی شهروندان به حقوق بنیادین خود چون آزادی بیان را ایجاد نمایند. در این

رابطه، مایکل بیچ معاون مدیر دیدبان حقوق بشر در امور خاورمیانه گفت: ولیعهد عربستان با ایجاد بخش‌های تفریحی در کشور موافقت کرده و به زنان اجازه سفر و رانندگی کردن را داده است اما اصلاحات حقیقی این است که بازداشت فعالان حقوق بشری متوقف و اجازه آزادی بیان در این کشور داده شود (Hrw: 2019).

۲ دی ۹۸، ۲۳ دسامبر ۲۰۱۹: دادستانی کل عربستان اعلام کرد، ۵ نفر از مباشرین و مشارکت‌کنندگان در قتل قاشقچی را محکوم به اعدام و ۳ نفر از متهمان را به جرم سرپوش گذاشتن بر واقعیت و نقض امنیت، مجموعاً به مدت ۲۴ سال، محکوم به مجازات زندان کرده و برای ۳ نفر از متهمان، به دلیل عدم وجود ادله کافی، احکام تعزیری صادر کرده است. همچنین، ۱۰ نفر از متهمان این پرونده به دلیل عدم وجود ادله کافی آزاد شده‌اند. در این حکم اسم محکومان و انگیزه این افراد از اقدام و مشارکت در این قتل ذکر نشد و بنا به گفته سخنگوی دادستانی عربستان، برای سعود القحطانی مشاور سابق محمد بن سلمان، محمد العتیبی سرکنسول سابق عربستان در استانبول و احمد عسیری معاون سابق سازمان اطلاعات عربستان؛ حکم براءت صادر شد. افرادی که گفته می‌شود متهمان اصلی قتل قاشقچی بوده‌اند.

۸ دی ۹۸- ۲۹ دسامبر ۲۰۱۹: مرکز اطلاعات شورای عالی مدیریت و هماهنگی امور انسانی یمن در گزارشی اعلام کرد، بر اثر تجاوز ائتلاف سعودی علیه یمن از پنج سال گذشته، آمار خانواده‌های آواره یمن تا پایان ماه نوامبر ۲۰۱۹ (آذرماه) به ۵۵۴،۷۸۴ نفر و تعداد افراد آواره در ۱۵ استان جمهوری یمن به ۳ میلیون و ۸۸۳ هزار و ۴۸۸ نفر رسیده است (Almasirah: 2019).

۲۳ دی ۹۸- ۱۳ ژانویه ۲۰۱۹: تعدادی از گروه‌های فعال حقوق بشری در گزارشی اعلام کردند که عربستان در سال ۲۰۱۹، تعداد ۱۸۴ نفر را اعدام کرده که ۸۸ نفر آن‌ها تبعه

عربستان، ۹۹ نفر خارجی و ۶ نفر از ملیت‌های نامعلوم بوده‌اند. این آمار بالاترین تعداد اعدام‌شدگان در عربستان در ۶ سال گذشته بوده است (Aljazeera(B): 2019).

۳. تدابیر عربستان برای کاهش فشارهای حقوق بشری

عربستان از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ در دو مرحله یعنی از زمان حمله ائتلاف سعودی به یمن و سپس قتل جمال قاشقچی، متحمل فشارهای حقوق بشری در عرصه داخلی و بین‌المللی بوده است. این تحولات باعث شده تا عربستان برای مواجهه با این چالش‌ها، به ایجاد نهادها و سازمان‌های جدید حقوق بشری اهتمام ورزیده و از ظرفیت‌های حقوق بشری سایر سازمان‌هایی که دارای کار ویژه فرعی حقوق بشری هستند نیز استفاده نماید.

باید توجه داشت که اقدامات حقوق بشری عربستان چندوجهی بوده و ۹ ابزار مهم این کشور یعنی «مرکز امداد و کمک‌های بشردوستانه ملک سلمان»، «برنامه توسعه و بازسازی عربستان برای یمن»، «رابطه العالم الاسلامی»، «مرکز بین‌المللی گفتگو بین پیروان مذاهب و فرهنگ‌ها ملک عبدالله بن عبدالعزیز»، «موسسه النهضه»، «شورای حقوق بشر سازمان ملل»، «کمیسیون حقوق بشر»، «مرکز جنگ ایدئولوژیک» و «مرکز اعتدال»، در زمینه‌های فرهنگی-ایدئولوژیکی، ارسال کمک‌های اولیه (اقتصادی) به برخی از مردم کشورهای جنگ‌زده و فقیر، استفاده از چهارچوب‌های حقوق بین‌الملل و بهره‌گیری از ابزارهای رسانه‌ای-تبلیغاتی فعال بوده‌اند.

۱-۳: مرکز امداد و کمک‌های بشردوستانه ملک سلمان

عربستان سعودی در جهت گسترش نفوذ سیاسی، فرهنگی و مذهبی خود و برای ارائه تصویر مثبت و پوشش اقدامات ضد حقوق بشری خود در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی، به عرصه‌های مادی و تأمین نیازهای اولیه اقتصادی مردم در برخی از کشورهای فقیر و جنگ‌زده اهتمام داشته است. طبق اعلام مقامات عربستان، این کشور در رتبه سوم جهان

از حیث اعطای کمک‌های بشردوستانه قرار دارد به‌گونه‌ای که بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۱۴ میلادی نزدیک به ۶۶ میلیارد دلار کمک‌های حقوق بشری به جامعه جهانی تقدیم کرده است (Ksrelief: 2019).

امروزه «مرکز امداد کمک‌های بشردوستانه ملک سلمان» و «برنامه توسعه و بازسازی عربستان برای یمن» مهم‌ترین مراکزی هستند که این بُعد از اهداف حقوق بشری عربستان را پیگیری می‌کنند. مرکز امداد و کمک‌های بشردوستانه ملک سلمان یک مرکز خیریه بین‌المللی است که در ۱۵ می ۲۰۱۵ با شعار «به سوی اعمال انسان دوستانه بدون مرز» به نام ملک سلمان بن عبدالعزیز تشکیل شد (Spa.gov.sa: 2019). امروزه بیش از ۳۷ کشور در سراسر جهان با همکاری تعدادی از شرکای بین‌المللی و منطقه‌ای از کمک‌های بشردوستانه، امداد و توسعه این مرکز بهره‌مند شده‌اند. همچنین این مرکز با هدف حمایت از پناهندگان سوری، یمنی و روئینگیایی، توافق‌نامه‌هایی را با کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل منعقد کرده است (Arabnews(B): 2019).

طبق اعلام رسانه‌های عربستان، این مرکز از زمان تأسیس به ۴۴ کشور کمک کرده و ۳,۲۵ میلیارد دلار در پروژه‌های مختلف هزینه کرده است. البته عمده اقدامات این مرکز کمک به مردم محروم در مناطق جنگ‌زده یمن بوده است (Arabnews(C): 2019). این مرکز، در ماه رمضان ۲۰۱۹ نیز سبدهای غذایی رایگان را در ۱۳ کشور جهان به مبلغ ۱۴ میلیون دلار در اختیار مسلمانان قرار داده است. این مرکز هم‌اکنون توسط عبدالله بن عبدالعزیز الربیع مدیریت می‌شود (Arabnews(D): 2019).

۲-۳: برنامه توسعه و بازسازی عربستان برای یمن^۹

«برنامه توسعه و بازسازی عربستان برای یمن» دومین ابزار مهم حقوق بشری عربستان در زمینه کمک‌های مالی و توسعه‌ای در جهت اهداف گسترش طلبانه سیاسی و ژئوپلیتیکی این کشور است. مهم‌ترین جهت‌گیری‌های عربستان در جریان انقلاب یمن و به‌طور کلی تحولات تاریخ معاصر یمن نشان می‌دهد که عدم شکل‌گیری دموکراسی در این کشور، جلوگیری از سرعت یافتن تحولات و تلاش برای مدیریت و کنترل آن و جلوگیری از سرایت تحولات یمن به سایر مناطق و کشورها، حفظ ساختار حکومت یمن و تلاش برای به قدرت رساندن افراد و جریانات وابسته و کاهش نفوذ شیعیان و تلاش برای جدایی و یا الحاق غیررسمی برخی از استان‌های یمن نظیر المهره و حضرموت و یا جزیره سقطری، برای تضمین دسترسی به دریا و کاهش وابستگی به تنگه هرمز، از جمله مهم‌ترین اهداف سیاسی و ژئوپلیتیکی حاکمان سعودی در این منطقه بوده است. در راستای این اهداف، عربستان برای کسب حمایت و گسترش نفوذ در یمن، به‌خصوص در میان مردم فقیر این کشور، از دوران پادشاهی عبدالعزیز بن عبدالرحمن آل سعود، کمک‌ها و حمایت‌های اقتصادی، سیاسی و همچنین کمک‌های به ظاهر بشردوستانه خود را روانه این کشور کرده که مهم‌ترین جلوه این کمک‌ها، پس از حمله ائتلاف سعودی به یمن و با تشکیل «برنامه توسعه و بازسازی عربستان برای یمن» نمایان شده است.

برنامه توسعه و بازسازی عربستان برای یمن با فرمان ملک سلمان و در جهت بازسازی مناطق تحت تصرف ائتلاف سعودی، با همکاری دولت مستعفی عبدربه منصور هادی، در سال ۲۰۱۸ تأسیس شد. پروژه‌های سعودی برای توسعه و بازسازی یمن در ۷ زمینه در مناطق مختلف یمن و در زمینه‌های آموزشی، بهداشتی، آبرسانی، برق، کشاورزی، منابع دریایی و بنادر و ساختمان‌های مسکونی و دولتی صورت می‌گیرد. این برنامه، مأموریت خود را با مشارکت سازمان‌ها و کشورهای حاضر در ائتلاف سعودی و با همراهی مدیران محلی، پروژه‌های خود را اجرا می‌کند. هم‌اکنون محمد بن سعید آل

جابر سفیر عربستان در یمن، سرپرست کل برنامه سعودی برای توسعه و بازسازی یمن است (SDRPY: 2019).

۳-۳: رابطه العالم الاسلامی

حاکمان عربستان علاوه بر توجه به ابعاد مادی حقوق بشر، همواره به گسترش نفوذ فرهنگی و ایدئولوژیکی مدنظر خاندان سعودی نیز توجه داشته و سعی کرده‌اند تا بنیان‌های فکری خود را با مخاطب قرار دادن شخصیت‌های برجسته دینی، اندیشمندان و نخبگان منتشر نمایند. در این راستا، رابطه العالم الاسلامی را می‌توان تحت پوشش یک سازمان غیردولتی فراملی، یکی از مهم‌ترین ابزارهای عربستان در راستای گسترش ایده‌های عقیدتی و مذهبی این کشور در سراسر جهان ارزیابی کرد.

رابطه العالم الاسلامی به‌موجب مصوبه صادره از کنفرانس اسلامی شهر مکه در ماه می ۱۹۶۲ میلادی تأسیس شد. طبق اساسنامه، این موسسه سازمانی اسلامی، جهانی، مردمی و غیرحکومتی است که دبیرخانه و مقر آن در شهر مکه قرار دارد. امروزه دفاتر رابطه العالم الاسلامی در کشورهای کومور، سودان، نیجریه، موریتانی، اوگاندا، تانزانیا، کنیا، کنگو، سنگال، آفریقای جنوبی، مالزی، اندونزی، پاکستان، روسیه، اتریش، ایتالیا، دانمارک، بوسنی و هرزگوین، فرانسه، انگلستان مستقر هستند و به‌علاوه، رابطه العالم الاسلامی دارای مراکز و نمایندگی‌های فراوان دیگری در کشورهای مختلف جهان است (مکاتب و مراکز رابطه العالم الإسلامی: ۲۰۱۹) همچنین این سازمان دارای نمایندگی در سازمان‌های بین‌المللی، از جمله موارد ذیل است:

۱. سازمان ملل متحد به‌عنوان عضو ناظر درجه اول و نیز در میان سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی مشورتی و شوراهای اقتصادی و اجتماعی عضو ناظر دارد.

۲. عضو ناظر سازمان یونسکو

۳. عضو صندوق جهانی کودک سازمان ملل (یونیسف)

۴. عضو ناظر سازمان همکاری اسلامی با امکان حضور در تمام کنفرانس‌های سران و

وزرای خارجه کشورهای عضو (تعریف برابطه العالم الاسلامی: ۲۰۱۹)

این سازمان از بخش‌های مهمی تشکیل شده که مهم‌ترین بخش‌های آن شامل شورای مؤسسان، دبیرخانه، اداره امور قرآن کریم، شورای عالی جهانی مساجد، دانش‌سرای ائمه جماعت و مبلغان، مجمع فقه اسلامی و موسسه بین‌المللی کمک‌رسانی می‌باشد. به نظر می‌رسد که اگرچه کار ویژه رابطه العالم الاسلامی متمرکز بر ابعاد عقیدتی و ایدئولوژیکی است، اما برخورداری این سازمان از بخش «موسسه بین‌المللی کمک‌رسانی» موسوم به «هیئه الاغاثة الاسلامیه العالمیه»^{۱۰}، باعث شده تا این سازمان وظیفه تبلیغ را از طریق اعطای کمک‌های مادی به مسلمانان در نقاط بحران زده نیز بر عهده بگیرد و به تأسیس نمایندگی در بسیاری از کشورهای جهان اقدام کند. در واقع این سازمان توانسته در کنار کمک‌های امدادی، به فعالیت‌های تبلیغی نیز پردازد (شیخ‌الاسلامی، سردار: ۱۳۹۱: ۱۲۱-۱۱۰). این موسسه در بیستمین نشست شورای مؤسسان اتحادیه جهانی مسلمانان در سال ۱۹۷۸ و سپس با حکم پادشاهی عربستان در سال ۱۹۷۹ تأسیس شد (Themwl: 2019).

محمد بن عبدالکریم العیسی از ۱۲ آگوست ۲۰۱۶ تاکنون، دبیر کل رابطه العالم الاسلامی است. او تبعه عربستان سعودی است و مهم‌ترین مسئولیت‌های پیشین او، سرپرستی مرکز جنگ ایدئولوژیک^{۱۱} وزارت دفاع عربستان، رئیس افتخاری شورای وزرای دادگستری

¹⁰ The International Islamic Relief Organization, Saudi Arabia (IIROSA)

¹¹ Ideological Warfare Center (IWC)

کشورهای عرب، ریاست قوه قضاییه^{۱۲} عربستان و مشاور دربار سلطنتی^{۱۳} و وزیر دادگستری^{۱۴} عربستان بوده است (Al-Issa: 2019).

۳-۴: مرکز بین‌المللی گفتگو بین پیروان مذاهب و فرهنگ‌ها ملک عبدالله بن عبدالعزیز مرکز بین‌المللی گفتگو بین پیروان مذاهب و فرهنگ‌ها ملک عبدالله بن عبدالعزیز^{۱۵} یکی دیگر از ابزارهای عربستان سعودی برای تغییر چهره حقوق بشری عربستان و گسترش رویکردهای فکری و مذهبی این کشور در سطح نخبگان، اندیشمندان و سیاست‌گذاران است. ایده اولیه تشکیل این مرکز در نشست اسلامی مکه در نوامبر ۲۰۰۵ مطرح شد. در این راستا، اولین دیدار پادشاه عربستان با پاپ، در زمان ملک عبدالله و پاپ بندیکت شانزدهم یوزف آلویس راتسینگر در نوامبر ۲۰۰۷ انجام گرفت و سپس در ژوئن ۲۰۰۸، اولین نشست بین‌المللی «گفتگوی درون-اسلامی» در مکه و در جولای ۲۰۰۸، نشست بین‌المللی «گفتگوی ادیان و بررسی ارزش‌های انسانی» در مادرید اسپانیا برگزار شد. تا اینکه در دو نشست ماه جولای و سپتامبر ۲۰۰۹ در وین و ژنو، مقدمات و الزامات تشکیل یک مرکز گفتگو میان ادیان مورد بررسی قرار گرفت و بعد، ۱۱ اکتبر ۲۰۱۱، توافقنامه اولیه تأسیس مرکز بین‌المللی گفتگو بین پیروان مذاهب و فرهنگ‌ها ملک عبدالله بن عبدالعزیز در وین توسط پادشاهی عربستان، جمهوری اتریش و پادشاهی اسپانیا در کنار واتیکان - به‌عنوان عضو بنیان‌گذار و ناظر - تأسیس شد. سپس از اکتبر ۲۰۱۲ و با تشکیل اولین نشست نمایندگان مربوطه، دبیرکل، معاون دبیرکل انتخاب و این مرکز رسماً تأسیس و آغاز به کار کرد. اعضای هیئت‌مدیره این مرکز نیز در نوامبر ۲۰۱۲ انتخاب شدند. مقر

¹² President of the Judiciary

¹³ Royal Court

¹⁴ Minister of Justice

¹⁵ King Abdullah bin Abdulaziz International Centre for Interreligious and Intercultural Dialogue

این مرکز در وین، پایتخت اتریش واقع شده است. فیصل بن معمر^{۱۶} دبیرکل این مرکز است و اعضای هیئت‌مدیره این مرکز متشکل از رهبران مذهبی - مسلمان، مسیحی، یهودی، بودایی و هندو- است (Kaiciid (A),2019).

برجسته کردن ارزش‌های تمدنی، تنوع انسانی و تأکید بر مبانی همزیستی، گفتگو، تفاهم و همکاری بین افراد، مذاهب و فرهنگ‌های مختلف از اهداف اعلام شده این سازمان به شمار می‌رود. این مرکز فعالیت‌هایی را برای ترویج گفتگوی بین‌دینی و بین‌فرهنگی باهدف صلح و ایجاد گفتگو و همزیستی در چهار منطقه عربی، جمهوری آفریقای مرکزی، نیجریه و میانمار و سایر کشورهای جهان تدارک دیده است (Ibid,2019). برجسته‌ترین اقدام این مرکز در سال‌های اخیر، برگزاری نشست «اتحاد علیه خشونت تحت عنوان دین و حمایت از تنوع دینی و فرهنگی در عراق و سوریه» در نوامبر ۲۰۱۴ و نشست «اتحاد علیه خشونت تحت عنوان دین» در سال ۲۰۱۵ بوده است (Kaiciid (B),2019).

لازم به ذکر است که در پی مطرح شدن حکم اعدام مرتجی القریص، شهروند ۱۸ ساله اهل منطقه «العوامیه» در شرق عربستان، دولت اتریش در ماه می ۲۰۱۹ اعلام کرد، بعد از درخواست پارلمان این کشور برای جلوگیری از اعدام یک نوجوان در عربستان سعودی قصد دارد مرکز بین‌المللی گفتگو بین پیروان مذاهب و فرهنگ‌ها ملک عبدالله بن عبدالعزیز در وین را تعطیل کند (الجزیره (ب): ۲۰۱۹) در واکنش به این تصمیم، فیصل بن معمر دبیرکل این مرکز، اقدام مجلس اتریش را نگران‌کننده و ناشی از رقابت‌های انتخاباتی در آستانه انتخابات پارلمان اتریش توصیف کرد (Kaiciid (c): 2019).

¹⁶ Faisal bin Muammaar

لازم به ذکر است که علاوه بر مرکز بین‌المللی گفتگو بین پیروان مذاهب و فرهنگ‌ها ملک عبدالله بن عبدالعزیز، حاکمان سعودی در حوزه داخلی نیز، «مرکز گفتگوی ملی ملک عبدالعزیز»^{۱۷} را در ۲۴ جولای ۲۰۰۳ و با دستور ملک فهد بن عبدالعزیز تأسیس کردند. به نظر می‌رسد حاکمان عربستان برای پرهیز از اقدامات خودسرانه و تغییر برخی رویه‌های افراطی و ضد حقوق بشری در سطوح داخلی، مبادرت به تأسیس این مرکز نموده‌اند. هم‌اکنون دبیر کل این مرکز عبدالله الفوزان است و اهداف اعلام شده این مرکز شامل ایجاد فرهنگ گفتگو و گسترش آن در بین اعضای جامعه، تشویق اعضای جامعه و نهادهای جامعه مدنی برای مشارکت در گفتگوی ملی، ایجاد چشم‌اندازهای استراتژیک برای مباحث گفتگوی ملی و گسترش فرهنگ گفتگو در جامعه است (مرکز الملک عبدالعزیز للحوار الوطني: ۲۰۱۹)

۳-۵: موسسه النهضه^{۱۸}

عربستان سعودی علاوه بر استفاده از ابزارها و مناصب رسمی و دولتی، از موسسه‌های غیردولتی در حوزه حقوق بشر نیز بهره می‌گیرد. برای مثال، موسسه النهضه به‌عنوان یک سازمان غیرانتفاعی و باهدف افزایش نقش و توان زنان در عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی، در سال ۱۹۶۳ و در وزارت کار عربستان، ثبت و تأسیس شد. البته بانیان این موسسه یعنی ساره الفیصل بن عبدالعزیز آل سعود و لطیفه الفیصل بن عبدالعزیز آل سعود از خاندان سلطنتی آل سعود و مظفر آدم و سمیرا قاشقچی از نزدیکان این خاندان بوده‌اند و لذا وابستگی‌های خانوادگی و عدم استقلال عمل، همواره در رویکردهای این موسسه مشهود بوده است. هم‌اکنون ساره الفیصل بن عبدالعزیز آل سعود، رئیس این موسسه

^{۱۷} مرکز الملک عبدالعزیز للحوار الوطني

است، او از سال ۲۰۱۳، جزو اولین گروه از زنانی بود که به دستور ملک عبدالله وارد شورای مشورتی عربستان شدند (Alnahda-ksa(A): 2019).

لازم به ذکر است که این موسسه در ژوئن ۲۰۱۹ از سوی شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل^{۱۹} به صورت رسمی، به عنوان یک موسسه غیردولتی مشاوره‌ای مورد تأیید قرار گرفت. وزارت کار و توسعه اجتماعی عربستان، برنامه بادر، شرکت اکسون موبیل، موسسه خیریه محمد بن سلمان، از جمله پشتیبانان این موسسه هستند (Alnahda-ksa(B): 2019).

۳-۶: شورای حقوق بشر سازمان ملل

عربستان سعودی با وجود نقض مکرر حقوق بشر در زمینه‌های مختلف، همواره به عضویت در «شورای حقوق بشر سازمان ملل» علاقه‌مند بوده و در کمک‌های مالی به سازمان‌های بین‌المللی و تأسیس سازوکارهای جدید داخلی مانند «کمیسیون حقوق بشر» اهتمام داشته است. نقطه عطف بهره‌مندی حقوق بشری ریاض از چهارچوب‌های حقوق بین‌الملل، به عضویت این کشور در شورای حقوق بشر در سال ۲۰۰۶؛ مصادف با تحولات مهم موضوع حقوق بشر در جهان بود.

البته این تحولات نتوانست به‌طور اساسی در برخی کشورها نظیر عربستان تغییرات عمیق و ساختاری ایجاد کند و این کشورها تغییرات اساسی در ساختار خود را نپذیرفتند (sajedi,2018:73). در این میان، حاکمان عربستان از جمله کشورهایی بودند که دو رویکرد کلی را در برابر شورای حقوق بشر در پیش گرفتند:

رویکرد اول، شامل مجموعه اقدامات عربستان در فرایند پذیرش اصول حقوق بشر جهانی بود که از سال ۱۹۴۶ شروع و تا سال ۱۹۹۰ ادامه یافت. در این بازه زمانی عربستان در

¹⁹ UN Economic and Social Council

تصویب اسناد حقوق بشری، به‌ویژه اسناد و کنوانسیون‌های الزام‌آور از خود مقاومت نشان می‌داد و از به‌کارگیری سازوکارهای اجرایی آن پرهیز می‌کرد؛ اما از دهه ۱۹۹۰ به بعد شاهد رویکردی جدید به حقوق بشر در عربستان و آغاز رویکرد دوم هستیم؛ دوره تغییر رویکرد عربستان در پیوستن به اسناد حقوق بشر، روند رو به رشد حقوق بشر، همگرایی دولت‌ها در عرصه بین‌المللی، تعدیل اصل عدم‌مداخله و موضوعات گسترده حقوق بشر؛ عربستان را مجبور کرد تا به الزامات حقوق بشر حداقل به شکل ظاهری آن تن دهد. عربستان در دوره ملک عبدالله با درک منافع مثبت ناشی از همکاری فراملی و افزایش روزافزون هزینه دور ماندن از گردونه همکاری‌ها و ائتلاف‌ها، ناگزیر شد با نهادهای حقوق بشری علی‌رغم میل باطنی همکاری کند (سادات اخوی و خدانشناس، ۶۹۹).

پس از آن، عربستان در قالب کشورهای اسلامی، با تعدیل دیدگاه‌های قبلی، نظرات خود را در خصوص شورای حقوق بشر مطرح نمود و در جلسات رایزنی‌های مربوط به تدوین قطعنامه تأسیس شورای حقوق بشر پیشنهادها گوناگونی در زمینه مباحثی مانند اهداف، وظایف، اختیارات و سازوکارهای اجرایی شورای مزبور مطرح ساخت. عربستان از جمله کشورهایی بود که با اعلان رأی مثبت به قطعنامه تصویب شورا، فصل تازه‌ای از روابط خود را با این نهاد نوظهور آغاز کرد و دو بار از سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۰۹ و ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۲ از گروه آسیایی جهت عضویت در شورا نامزد انتخاباتی شد و هر دو بار علی‌رغم نقض مکرر حقوق بشر و معدل پایین در رعایت آن موفق به این امر مهم شد (همان، ۷۱۰).

باوجود نگرانی‌های ابرازشده از سوی شورا، چه در بررسی دوره‌های جهانی و چه در گزارش‌های گزارشگران ویژه، عربستان در سال ۲۰۱۳ نیز برای یک دوره سه‌ساله به عضویت شورای حقوق بشر انتخاب شد و پس از پایان این دوره نیز، عربستان باوجود نقض حقوق بشر در جنگ یمن، مجدداً در ۲۸ اکتبر ۲۰۱۶ برای یک دوره سه‌ساله دیگر

- ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹- به عضویت در شورای حقوق بشر درآمد. این اتفاق نشان داد که عضویت عربستان مبین این واقعیت است که انتخاب یک کشور به عضویت در شورا ممکن است با سابقه حقوق بشری آن کشور ارتباط نداشته و بازتاب‌دهنده وضعیت حقوق بشر در کشور مدنظر نیز نباشد. لازم به ذکر است که علاوه بر ۴ دوره عضویت در شورای حقوق بشر، مهم‌ترین اسناد حقوق بشری که عربستان تاکنون بدان ملحق گردیده و یا آن را مصوب نموده به شرح ذیل است:

- کنوانسیون حقوق کودک در سال ۱۹۹۶

- کنوانسیون منع هرگونه شکنجه در ۲۳ اکتبر ۱۹۹۳

- کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان: در سپتامبر ۲۰۰۰ و پس از ارائه گزارشی از عفو بین‌الملل در زمینه نقض‌های صورت گرفته علیه زنان در عربستان، این کشور به عضویت کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان درآمد و آن را تصویب کرد.

- کنوانسیون ملل متحد علیه جرائم سازمان‌یافته

- کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت

- کنوانسیون جلوگیری از کشتار دسته‌جمعی

- کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض نژادی در ۲۳ اکتبر ۱۹۹۷

- بیانیه حقوق افراد و اقلیت‌های ملی، نژادی، مذهبی و زبانی (طالبی و جلالی، ۱۳۹۶: ۱۸۹).

۷-۳: کمیسیون حقوق بشر ۲۰

موسسه دولتی «کمیسیون حقوق بشر عربستان» موسوم به «هیئه حقوق الانسان» یکی از ابزارهای حقوق بشری عربستان در سطح داخلی است. این موسسه در سال ۱۹ سپتامبر

۲۰۰۵ و با هدف حمایت از حقوق بشر در عربستان به ریاست دکتر عواد بن صالح العواد تأسیس شد. هدف این کمیسیون در واقع حمایت و ارتقاء حقوق بشر مطابق با معیارهای بین‌المللی حقوق بشر در همه زمینه‌ها، آگاهی از آن‌ها و اطمینان از اجرای این امر با توجه به شرع اسلامی است. همچنین این موسسه دارای صلاحیت، به‌عنوان مرجعی برای ابراز عقیده و مشاوره در مورد حقوق بشر است. این کمیسیون از شخصیت حقوقی برخوردار است و در انجام وظایف خود که در اساسنامه آن ذکر شده، استقلال کامل دارد. برخی از اختیارات این کمیسیون شامل:

- حصول اطمینان از اجرای قوانین حقوق بشری در دستگاه‌های دولتی ذی‌ربط و ثبت تخلفاتی که موجب نقض مقررات موجود در عربستان می‌شود و انجام اقدامات نظارتی لازم در این زمینه.
- بازدید از زندان‌ها و مراکز بازداشت در هر زمان و بدون اجازه مقام ذیصلاح، به زندان‌ها و ارائه گزارش به پادشاه.
- دریافت و تأیید شکایات مربوط به حقوق بشر و انجام اقدامات مربوطه در این زمینه.
- اظهارنظر در مورد اسناد بین‌المللی حقوق بشر در مورد الحاق عربستان به آن یا مفاد مندرج در آن.
- تأیید گزارش‌های حقوق بشر سعودی و ارسال موارد لازم توسط رئیس کمیسیون به پادشاه.
- موافقت با اجرای کنفرانس‌ها و سمینارهای داخلی و بین‌المللی در مورد حقوق بشر و شرکت در آن‌ها.
- همکاری با سازمان‌ها و نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی حقوق بشری (hrc.gov.sa).

۸-۳: مرکز جنگ ایدئولوژیک^{۲۱}

مرکز جنگ ایدئولوژیک و مرکز اعتدال، دو موسسه رسانه‌ای-تبلیغاتی عربستان برای مبرا کردن این کشور از مرکزیت انتشار افکار افراطی در جهان و معرفی حاکمان سعودی به عنوان مدافعان حقوق بشر است. مرکز جنگ ایدئولوژیک ذیل وزارت دفاع عربستان، از تاریخ ۳۰ آوریل ۲۰۱۷، با تبلیغات گسترده در شبکه‌های اجتماعی و تولید محتوا به زبان‌های عربی، انگلیسی و فرانسوی، تأسیس شد. محمد بن سلمان ولیعهد عربستان رئیس هیأت امنا و شیخ محمد بن عبدالکریم العیسی مدیر اجرایی این مرکز است. هدف اعلامی این مرکز، کشف شیوه‌های فریبکارانه تروریستی و مقابله با افراط‌گرایان است. از دیگر اهداف اعلام شده این مرکز تبیین رویکرد صحیح شرعی در رابطه با تروریسم و افراط‌گرایی، ارتقاء آگاهی صحیح از اسلام در داخل و خارج از جهان اسلام، راه‌اندازی کمپین ترویج بینش اعتدال‌گرایی، شناسایی ابزارها و روش‌های گروه‌های افراطی، شناسایی گروه‌هایی که توسط گروه‌های افراطی هدف قرار گرفته‌اند و پیشگیری و مصون‌سازی جوانان از افکار افراطی است (Fekerksa: 2019)

لازم به ذکر است که علاوه بر کارکردهای در نظر گرفته شده برای مرکز جنگ ایدئولوژیک، «مرکز صلح جهانی ملک سلمان»^{۲۲} نیز با اهدافی مشابه، در جریان سفر ملک سلمان به مالزی و به‌طور رسمی در می ۲۰۱۷ در کوالالامپور تأسیس شد. این مرکز با هدف اعلامی «مبارزه با تروریسم و آثار آن در تهدید امنیت جهان، گفتگوی ادیان برای حمایت از حقوق بشر و در جهت توسعه افکار اعتدالی و اصلاح چهره اسلام از افراط‌گرایی»، به ریاست ملک سلمان و تحت نظر ولیعهد عربستان و نجیب عبدالرزاق رئیس‌جمهور مالزی، تأسیس شد. از همان ابتدا مقرر شد تا عملکرد این مرکز در ارتباط و هماهنگی با مرکز جنگ ایدئولوژیک وزارت دفاع عربستان، مرکز دفاعی-امنیتی مالزی، جامعه علوم اسلامی مالزی و رابطه العالم الاسلامی و با تمرکز بر کشورهای جنوب شرق آسیا و به‌طور خاص ۱۰ کشور آسه‌آن باشد (سامی، ۲۰۱۸)؛ اما این مرکز پس از گذشت

²¹ Ideological Warfare Center (IWC)

²² مرکز الملک سلمان للسلام العالمی

یک سال و نیم از افتتاح آن، توسط دولت مالزی بسته شد و وظایف آن بر عهده مرکز دفاعی امنیتی مالزی قرار گرفت و حتی باعث تیره شدن روابط عربستان با مالزی شد.

۳-۹: مرکز اعتدال^{۲۳}

عربستان در راستای اهداف حقوق بشری خود، علاوه بر ابعاد فرهنگی-ایدئولوژیک، کمک‌های اقتصادی به کشورهای فقیر و جنگ‌زده، مشارکت در سازمان‌ها و شوراهای حقوق بشری داخلی و بین‌المللی، در زمینه‌های تبلیغاتی و رسانه‌ای نیز فعالیت‌های گسترده‌ای داشته است. در این میان، مرکز بین‌المللی مقابله با افراط‌گرایی موسوم به «اعتدال»، به‌عنوان یک مرکز جهانی، مأموریت خود را مبارزه با افراط‌گرایی و ترویج مدارا و همزیستی بین مردم جهان اعلام کرده است. اعتدال، نخستین مرکزی است که نظارت، تعامل و تحلیل اندیشه‌های افراطی تعریف شده توسط حاکمان عربستان را با همکاری دیگر شبکه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و به کمک فناوری‌های مدرن پیگیری می‌کند. توافق تأسیس این مرکز در ۲۱ مه ۲۰۱۷ در دیدار ملک سلمان بن عبدالعزیز با دونالد ترامپ رئیس‌جمهوری آمریکا در خلال برگزاری کنفرانس سران ریاض در سال ۲۰۱۷ اعلام شد و ملک سلمان به همراه دونالد ترامپ و برخی دیگر از سران کشورهای عربی آن را افتتاح کردند. هم‌اکنون دبیرکل این مرکز منصور الشمیری است و هیئت‌مدیره آن متشکل از ۱۲ عضو از کشورها و سازمان‌های مختلف است. این مرکز تقریباً به تمام زبان‌های زنده دنیا از جمله زبان فارسی دارای حساب‌های کاربری در شبکه‌های اجتماعی است (Etidal: 2019).

این مرکز بیش از ۲۰۰ پایگاه تحلیلیگر «اطلاعات/ داده» دارد که از فنون و ابزارهای مدرن نظارت برای تجزیه و تحلیل فوری استفاده می‌کند. الفاظ افراط‌گرایانه تعریف شده توسط حاکمان عربستان ظرف ۶ ثانیه پس از اینکه داده‌ها یا نظرات به‌صورت آنلاین در دسترس قرار گرفت، با استفاده از فناوری هوش مصنوعی تجزیه و تحلیل می‌شود و مکان کانون‌هایی را که ایدئولوژی افراطی را در برمی‌گیرند مشخص می‌کند.

(Abdoalfatah: 2017)

²³ The Global Center for Combating Extremist Ideology (Etidal)

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که عربستان در دو مرحله، یعنی از زمان حمله ائتلاف سعودی به یمن و سپس از زمان قتل جمال قاشقچی تا پایان سال ۲۰۱۹، فشارهای حقوق بشری گسترده‌ای را متحمل شده است. مهم‌ترین فشارهای حقوق بشری بر عربستان در این دوران شامل بیانیه اتحادیه اروپا مبنی بر تحریم تسلیحاتی عربستان، محکومیت آمریکا و انگلیس توسط دیدبان حقوق بشر و سازمان عفو بین‌المللی به دلیل فروش تسلیحات ممنوعه به عربستان، بیانیه‌های دبیرکل سازمان ملل، دبیرکل یونسکو و سازمان عفو بین‌الملل در محکومیت قتل قاشقچی، قطعنامه سنای آمریکا مبنی بر مسئولیت ولیعهد سعودی در قتل قاشقچی، بیانیه اتحادیه اروپا درباره لزوم بهبود حقوق زنان در عربستان، بیانیه شورای حقوق بشر در محکومیت وضعیت حقوق بشر در عربستان، قطعنامه مجلس سنا و طرح مجلس نمایندگان آمریکا مبنی بر پایان حمایت از ائتلاف سعودی در جنگ یمن، تحریم ۱۶ سعودی در رابطه با قتل قاشقچی توسط دولت فرانسه، وزارت خارجه آمریکا و دولت آلمان؛ بوده است.

عربستان در مواجهه با این چالش‌ها و در جهت کاهش این فشارها، به فرافکنی و سوء استفاده از انواع ابزارهای حقوق بشری متوسل شده و راهبردی چندوجهی را پیگیری کرده است. در این راستا، «مرکز امداد و کمک‌های بشردوستانه ملک سلمان» و «برنامه توسعه و بازسازی عربستان برای یمن» بر تامین کمک‌های اولیه و ارسال بسته‌های غذایی و دارویی به برخی کشورهای جنگ‌زده و فقیر از جمله یمن متمرکز شده است. این در حالی است که عربستان مسئول اصلی بحران یمن و از اصلی‌ترین مروجان افراط‌گرایی در بسیاری از کشورهای منطقه بوده است. علاوه بر ابعاد مادی و اقتصادی؛ راهبرد حقوق بشری عربستان شامل ابعاد فرهنگی - ایدئولوژیکی و حوزه زنان بوده و این کشور با تمرکز بر نخبگان و اندیشمندان هم‌سو با خود، این اهداف را از طریق «رابطه العالم الاسلامی»، «مرکز بین‌المللی گفتگو بین پیروان مذاهب و فرهنگ‌ها ملک عبدالله بن عبدالعزیز» و برخی نهادهای غیردولتی مانند «موسسه النهضه» پیگیری کرده است. وجه

سوم اقدامات حقوق بشری عربستان در چهارچوب‌های حقوق بین‌الملل بوده و این کشور تاکنون توانسته با هزینه‌های فراوان و خرید آراء برخی از کشورها، چهار دوره به عضویت «شورای حقوق بشر سازمان ملل» درآمده و در عرصه داخلی نیز به تاسیس برخی سازوکارهای حقوق بشری مانند «کمیسیون حقوق بشر» اقدام نماید. عضویت عربستان در شورای حقوق بشر از جمله تناقضات بزرگ تاریخ سازمان ملل بوده است به گونه‌ای که همین شورا، مجبور شده تا عضو خود را محکوم کند. اما وجه چهارم راهبرد حقوق بشری عربستان به اقدامات رسانه‌ای و تبلیغاتی این کشور از طریق «مرکز جنگ ایدئولوژیک» و «مرکز اعتدال» مربوط می‌شود. این کشور با استفاده از این دو مرکز سعی کرده تا خود را از مرکزیت توسعه افکار تروریستی مبرا و حاکمان این کشور را طرفداران مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی و پیشتازان حمایت از حقوق بشر معرفی نماید.

در مجموع؛ به نظر می‌رسد با وجود برخی موفقیت‌های نسبی حکومت عربستان در کاهش فشارهای حقوق بشری بر خود، معیارهایی مانند افزایش تعداد اعدام‌ها، تعداد زیاد بازداشت فعالان حقوق بشر، افزایش تعداد قطعنامه‌ها، بیانیه‌ها و محکومیت‌ها توسط سازمان‌های بین‌المللی و دولتی؛ نشان‌دهنده استمرار نقض حقوق بشر و اعتراض به آن در دوران ملک سلمان و ولسعهد او یعنی محمد بن سلمان باشد. چالشی که به سادگی حاکمان عربستان را رها نکرده و چاره‌ای جز اعمال اصلاحات اساسی و پرهیز از اقدامات نمایشی و ظاهری را برای این کشور باقی نگذارد.

منابع فارسی:

بی‌بی‌سی فارسی (۱۳۹۸)، رأی مثبت مجلس نمایندگان آمریکا به پایان حمایت از عربستان در جنگ یمن، قابل دسترسی در:

<https://www.bbc.com/persian/world-47821147>

سادات اخوی، سیدعلی و خداشناس، عباس (۱۳۹۴)، شورای حقوق بشر سازمان ملل و وضعیت حقوق بشر در عربستان سعودی، فصلنامه مطالعات عمومی، سال چهارم، شماره ۴۵.

شیخ الاسلامی، محمد حسن، سرادار، حمید (۱۳۹۱)، الگوی مذهبی در دیپلماسی فرهنگی عربستان: مورد کاوی سازمان رابطه العالم الاسلامی، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال دوم، شماره چهارم، صص ۱۰۳-۱۲۸.

منابع عربی:

إغلاق مركز لمكافحة الإرهاب افتتاحه الملك سلمان في ماليزيا (۲۰۱۸)، قابل دسترسی در:

<https://alkhaleejonline.net/%D8%B3%D9%8A%D8%>

تعريف برابطة العالم الإسلامي (۲۰۱۹)، قابل دسترسی در:

<https://themwl.org/ar/MWL-Profile>

الجزيرة (الف) (۲۰۱۹)، أحكام السعودية بشأن مقتل خاشقجي؛ رفض دولي ومطالبة أممية بتحقيق مستقل، قابل دسترسی در:

<https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/12/24/>

الجزيرة (ب)، برلمان النمسا يقر إغلاق مركز للحوار الديني تموله السعودية (۲۰۱۹)، قابل دسترسی در:

<https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/6/17/>

سامی، ایمان (۲۰۱۸)، أهداف مركز الملك سلمان للسلام العالمية، قابل دسترسی در:

<https://www.almrsal.com/post/607271>,

مركز الملك عبدالعزيز للحوار الوطني (۲۰۱۹)، رؤيتنا - رسالتنا - أهدافنا - قيمتنا، قابل دسترسی در:

<https://kacnd.org/OurVision>

رابطة العالم الإسلامي (۲۰۱۹)، مكاتب ومراكز رابطة العالم الإسلامي، قابل دسترسی در:

<https://themwl.org/ar/contact>

هيئة حقوق الانسان (۱۳۹۸)، الرؤية والرسالة والأهداف، قابل دسترسی در:

<https://www.hrc.gov.sa/ar-sa/aboutHRC/AboutHRC/Pages/HRCmissionandvision.aspx>

منابع انگلیسی:

Abdoalfatah, Fateme al-Zahra (2017), " **Strategies of Ideological Confrontation of Extremism**", Available at: <https://futureuae.com/cart/Mainpage/Item/2941/etidal-strategies-of-ideological-confrontation-of-extremism>

About MWL (2019), Available at: <https://themwl.org/en/Bodies>

About SDRPY (2019), Available at: <https://www.sdrpy.gov.sa/en/about-program>

Al-Issa, Mohammad bin Abdulkarim (2019), Available at: <https://themwl.org/en/SG2019>

Aljazeera (2017), " **Jamal Khashoggi case: All the latest updates**", Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/jamal-khashoggi-case-latest-updates-181010133542286.html>.

Aljazeera (A) (2019), " **Saudi Arabia executes 37 in connection with terrorism**", Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2019/04/saudi-arabia-executes-37-connection-terrorism-190423140531849.html>.

- Aljazeera (B) (2019), "**Saudi Arabia executed 184 people in 2019: Rights group**", Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2020/01/saudi-arabia-executed-184-people-2019-rights-group-200113135624530.html>.
- Almasirah (2019), Available at: https://www.almasirah.net/details.php?es_id=48851&cat_id=3.
- Alnahda (B)(2019), Available at: <https://www.alnahda-ksa.org/about>
- Alnahda (B)(2019), Available at: <https://www.alnahda-ksa.org/timeline/?lang=en>
- Amnesty (A) (2016), "**UN: Shameful pandering to Saudi Arabia over children killed in Yemen conflict**", Available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/06/un-shameful-pandering-to-saudi-arabia-over-children-killed-in-yemen-conflict/>.
- Amnesty (B) (2016), "**Yemen: Multibillion-dollar arms sales by USA and UK reveal shameful contradiction with aid efforts**", Available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/03/yemen-multibillion-dollar-arms-sales-by-usa-and-uk-reveal-shameful-contradiction-with-aid-efforts/>.
- Amnesty (C) (2018), "**Saudi Arabia: 10 things you need to know about a kingdom of cruelty**", Available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/10/saudi-arabia-10-things-you-need-to-know-about-a-kingdom-of-cruelty/>.
- Amnesty (D) (2019), "**Saudi Arabia: 37 put to death in shocking execution spree**", Available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/04/saudi-arabia-37-put-to-death-in-shocking-execution-sprees/>.
- Amnestyusa (2018), "**SAUDI ARABIA: INDEPENDENT INVESTIGATION URGENTLY NEEDED AMID MORE REPORTS OF TORTURE AND SEXUAL ABUSE OF ACTIVISTS**", Available at: <https://www.amnestyusa.org/press-releases/saudi-arabia-independent-investigation-urgently-needed-amid-more-reports-of-torture-and-sexual-abuse-of-activists/>.
- Arabnews (B) (2019), "**UN lauds Saudi Arabia's 'model' refugee aid programs around world**", Available at: <https://www.arabnews.com/node/1498151/saudi-arabia>.
- Arabnews (C) (2019), "**Saudi Arabia's humanitarian work highlighted at festival**", (2019), Available at: <https://www.arabnews.com/node/1488546/saudi-arabia>.
- Arabnews (D) (2019), "**KSR relief takes part in Warsaw Humanitarian Exhibition**", Available at: <https://www.arabnews.com/node/1509571/saudi-arabia>.
- BBC (2018), "**Yemen crisis: 85,000 children 'dead from malnutrition'**", Available at: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-46261983>
- Cnbc (2018), "**Saudi crown prince says those responsible for Khashoggi killing will be brought to justice**", Available at: <https://www.cnn.com/2018/10/24/saudi-crown-prince-says-those-khashoggi-killing-will-be-brought-to-justice.html>.
- Cnbc (2019), "**Senate votes to end US support for Saudi-led Yemen conflict despite Trump's veto threat**", Available at: <https://www.cnn.com/2019/03/13/senate-votes-to-end-us-support-for-saudi-led-yemen-conflict.html>.
- Cnn (2018), "**Senate rebukes Trump, condemns Saudi crown prince for Khashoggi murder**", Available at: <https://edition.cnn.com/2018/12/13/politics/corker-saudi-crown-prince-khashoggi/index.html>.
- Congress.Gov (2019), "**H.R.2037 - Saudi Arabia Human Rights and Accountability Act of 2019**", Available at: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/2037>.
- En.Unesco (2018), "**Director-General firmly condemns the killing of Saudi Journalist Jamal Khashoggi**", Available at: <https://en.unesco.org/news/director-general-firmly-condemns-killing-saudi-journalist-jamal-khashoggi>

- Etidal (2019), "**The Global Center for Combating Extremist Ideology**", Available at: <https://etidal.org>.
- Europarl.Europa.Eu (2016), "**European Parliament resolution of 25 February 2016 on the humanitarian situation in Yemen (2016/2515(RSP))**", Available at: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0066_EN.html?redirect
- Europarl.Europa.Eu (2019), "**Human Rights breaches in Saudi Arabia, Chechnya and Zimbabwe**", Available at: <http://www.europarl.europa.eu/news/da/press-room/20190207IPR25225/human-rights-breaches-in-saudi-arabia-chechnya-and-zimbabwe>
- Fekerksa (2019), Available at: <https://www.fekerksa.org/Pre-launch.htm>
- france24 (2018), "**France sanctions 18 Saudi citizens over Khashoggi murder**", Available at: <https://www.france24.com/en/20181122-france-sanctions-18-saudi-citizens-khashoggi-murder-journalist>.
- Gov.Uk (2019), "**Jamal Khashoggi trial: Foreign Secretary's statement**", Available at: <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-statement-on-jamal-khashoggi-trial>
- Home.Treasury (2019), "**Treasury Sanctions 17 Individuals for Their Roles in the Killing of Jamal Khashoggi**", Available at: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm547>
- Human Rights Watch (2016), "**Saudis Using US Cluster Munitions**", available at: <https://www.hrw.org/news/2016/05/06/yemen-saudis-using-us-cluster-munitions>.
- Human Rights Watch (2016), "**The US may be complicit in Saudi war atrocities in Yemen**", Available at: <https://www.businessinsider.com/ap-rights-group-says-us-may-be-complicit-in-yemen-atrocities-2016-12>.
- Human Rights Watch (2019), "**High cost change repression under Saudi crown prince tarnishes reforms**", Available at: <https://www.hrw.org/report/2019/11/04/high-cost-change/repression-under-saudi-crown-prince-tarnishes-reforms>.
- Human Rights Watch (2019), "**Saudi Arabia: Change Comes with Punishing Cost**", Available at: <https://www.hrw.org/news/2019/11/04/saudi-arabia-change-comes-punishing-cost>
- Kaiciid (A)(2019), Available at: <https://www.kaiciid.org/who-we-are/about-us>.
- Kaiciid (B) (2019), "**UNITED AGAINST VIOLENCE IN THE NAME OF RELIGION**", Available at: <https://www.kaiciid.org/what-we-do/united-against-violence-name-religion>.
- Kaiciid (C) (2019), "**Religious Communities From Around The World Pledge Support For KAICIID**", Available at: <https://www.kaiciid.org/news-events/news/live-religious-communities-around-world-pledge-support-kaiciid>.
- Ksrelief (2019), Available at: <https://www.ksrelief.org/Pages/AboutDetails/906ea452-00de-42c3-84fb-a96f8240c752>
- Nichols, Michelle (2016), "**Saudi coalition violated law with Yemen funeral strike: U.N. monitors**", Available at: <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-saudi-un/saudi-coalition-violated-law-with-yemen-funeral-strike-u-n-monitors-idUSKCN12K2F1>
- Nytimes (2019), "**Reporters Without Borders Urges Saudi Arabia to Free 30 Jailed Journalists**", Available at: <https://www.nytimes.com/2019/07/10/world/middleeast/reporters-saudi-visit.html>.
- Nytimes (B) (2019), "**Saudi Arabia Rebuked for First Time by Fellow Members of U.N. Rights Council**", Available at: <https://www.nytimes.com/2019/03/07/world/middleeast/saudi-arabia-human-rights-abuses.html>.
- Nytimes © (2019), "**Trump Vetoes Measure to Force End to U.S. Involvement in Yemen War**", Available at: <https://www.nytimes.com/2019/04/16/us/politics/trump-veto-yemen.html>.

- Nytimes(2016), "**United Nations Chief Exposes Limits to His Authority by Citing Saudi Threat**", Available at: <https://www.nytimes.com/2016/06/10/world/middleeast/saudi-arabia-yemen-children-ban-ki-moon.html>.
- Reuters (2019), "**Western countries raise concerns over Saudi rights record**", Available at: <https://www.reuters.com/article/us-saudi-rights/western-countries-raise-concerns-over-saudi-rights-record-idUSKBN1W81BC>.
- Reuters (2016), "**Rights groups urge U.N. to put Saudi Yemen coalition back on blacklist**", Available at <https://in.reuters.com/article/yemen-security-saudi-un/rights-groups-urge-u-n-to-put-saudi-yemen-coalition-back-on-blacklist-idINKCN0YU2IV>.
- RT (2016), "**Utter disregard for civilian life': MSF slams Saudi airstrikes on Yemen hospitals**", Available at: <https://www.rt.com/news/360893-yemen-msf-saudi-airstrikes/>.
- Sajedi, Amir (2018), "**Human Rights and Citizen Rights on the opinion of the Middle Eastern Islamic states**", political studies of Islamic World, Vol. 6, No. 24, Winter 2018.
- Spa (2019), "**The official Saudi Press Agency**", Available at: <https://www.spa.gov.sa/1910688>
- Stopclustermunitions (2016), "**UK-Made Cluster Bombs Used in Yemen**", Available at: <http://www.stopclustermunitions.org/en-gb/media/news/2016/uk-made-cluster-bombs-used-in-yemen.aspx>.
- Theguardian (2018), "**Yemen: End airstrikes and give child victims justice, says UN body**", Available at: <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/11/yemen-end-airstrikes-and-give-child-victims-justice-says-un-body>
- Theguardian (2019), "**Saudi teenager could face execution for joining protests as child**" (2019), Available at: <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/10/saudi-teenager-could-face-execution-protests-child-murtaja-quireiris>.
- Torpey, Paul, Gutiérrez, Pablo, Swann, Glenn and Cath Levett, (2016), "**What is happening in Yemen and how are Saudi Arabia's airstrikes affecting civilians – explainer**", Available at: <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2016/sep/16/how-saudi-arabias-airstrikes-have-hit-civilian-life-in-yemen>
- Twipu (2019), Available at: <https://www.twipu.com/nashetqatifi/tweet/1150684421747617793>
- Un.Org (2018), "**Secretary-General 'Deeply Troubled' by Death of Jamal Khashoggi, Stresses Need for Prompt, Transparent Investigation**", Available at: <https://www.un.org/press/en/2018/sgsm19312.doc.htm>.
- Unocha (2016) , "**Yemen: A child under the age of five dies every 10 minutes of preventable causes - UN Humanitarian Chief**", Available at: <https://www.unocha.org/es/story/yemen-child-under-age-five-dies-every-10-minutes-preventable-causes-un-humanitarian-chief>.
- Washingtonpost (2019), "**The khashoggi verdict is exactly what impunity looks like it must be denounced**", Available at: https://www.washingtonpost.com/opinions/the-khashoggi-verdict-is-exactly-what-impunity-looks-like-it-must-be-denounced/2019/12/23/60b5226c-25cc-11ea-ad73-2fd294520e97_story.html.